

Головними принципами реформування врядування на локальному рівні, враховуючи світовий досвід, є: субсидіарність; децентралізація; партнерство; програмування; концентрація; адиціоналізм (доповнюваність). Основними блоками принципів є: загальносистемні, усторово-політичні, управлінсько-праксеологічні та географічно-морфологічні. Зазначені принципи суттєво впливають на компетенцію органів місцевого самоврядування, їх депутатського корпусу та працюючого в них персоналу.

Аналізуючи перебіг соціально-економічних перетворень останніх двох десятиліть в державах Центрально-Східної Європи виділяються дві основні тенденції. Перша полягає у зростанні ролі економічних механізмів управління порівняно з політичними – ринкові механізми дозволяють обмежити політичний вплив на економічне життя. Друга тенденція відображає розвиток місцевої демократії у вигляді зростання обсягу владних повноважень самоврядних органів у питаннях місцевого розвитку. Ця тенденція пов'язана з наслідками децентралізації публічної влади, що є характерним для посттоталітарних суспільств.

Тетяна БРЕЖНЄВА

*к.і.н., с.н.с. з національної безпеки держави,
начальник відділу розвитку громадянського
суспільства управління з питань внутрішньої
політики департаменту інформаційної
діяльності та комунікацій з громадськістю
Дніпропетровської ОДА*

ЕВОЛЮЦІЯ СТРИМУВАННЯ Й ОБОРОННОЇ ПОЗИЦІЇ НАТО ЧЕРЕЗ ПОСИЛЕННЯ ПЕРЕДОВОЇ ПРИСУТНОСТІ

В умовах необхідності реагування на швидкі та важко прогнозовані зміни стратегічного безпекового середовища НАТО зосередила свою увагу на вирішенні проблем на східних і південних кордонах територій країн-членів й впровадження під час Уельського саміту 2014 р. ряду заходів в рамках Плану дій щодо готовності. Усвідомлення, що існуючі проблеми можуть бути симптомами більш фундаментальних змін, спонукало до стратегічного переформатування під час саміту в Варшаві 2016 р. й прийняття рішення посилити здатність Альянсу до стримування та оборони шляхом впровадження постійної передової присутності. Отже, в рамках адаптації стримування та оборонної позиції й відповідно до стратегічного середовища безпеки НАТО була впроваджена Зміцнена передова присутність (Enhance Forward Presence) на сході та Цільова передова присутність (Tailored Forward Presence) на південному сході територій країн-членів. Загалом НАТО окреслює дані ініціативи як «Tripwire Deterrence»¹ (стримування силами присутності).

Зміцнена передова присутність (ЗПП) в східній частині Альянсу складається з багатонаціональних сил, наданих рамковими країнами, а також іншими країнами-членами НАТО, що роблять внески на добровільній, стійкій та ротаційних засадах. Основу цих сил складають чотири багатонаціональні бойові групи (multinational battlegroups) розміру батальйону в Естонії, Латвії, Литві та Польщі, що надаються відповідно рамковими країнами Великою Британією, Канадою, Німеччиною та США. Багатонаціональні бойові групи (ББГ) здатні вести злагоджені дії разом з національними силами оборони приймаючої країни, постійно присутні в цих країнах та підтримуються стратегією підкріплення (reinforcement strategy). Багатонаціональні бойові групи перебувають під командуванням НАТО через підпорядкування Штабу багатонаціонального корпусу Північний Схід (Multinational Corps Northeast Headquarters) в м. Щецин, Польща та Штабу багатонаціональної дивізії Північний Схід (Multinational Division Northeast Headquarters) в м. Ельблонг, Польща. Сили забезпечені необхідною логістичною та інфраструктурною підтримкою для попереднього позиціонування та полегшення швидкого посилення. Протягом 2018 року під проводом рамкових країн понад 20 країн-членів надали сили і можливості, близько 4 500 військовослужбовців розгорнуто та інтегровано в національні сили оборони приймаючих країн [15; 12].

У південно-східній частині території Альянсу запроваджується Цільова передова присутність (ЦПП), що має на меті посилення потенціалу Альянсу щодо стримування і оборони, підвищення ситуаційної обізнаності, а також взаємосумісності та готовності до дії.

Наземний компонент ЦПП включає ББГ Південний-Схід під проводом Румунії як рамкової країни в м. Крайова, Румунія, під командуванням та управлінням Штабу багатонаціональної дивізії Південний Схід та Об'єднану спільну ініціативу поглиблених навчань (Combined Joint Enhanced Training Initiative (CJET)). Об'єднана спільна ініціатива поглиблених навчань є регіональною платформою для співпраці, спрямована на забезпечення постійної присутності Альянсу в регіоні шляхом участі у навчаннях та підготовці.

Повітряна та морська складові в Чорноморському регіоні містять конкретні заходи посилення морської та повітряної присутності в регіоні через надання країнами-членами сил та потенціалів. Розширення присутності постійних оперативних з'єднань об'єднаних військово-морських сил НАТО в Чорному морі й додаткове співробітництво в сфері льотної підготовки й патрулювання повітряного простору.

Повітряний компонент включає посилення зусиль щодо захисту повітряного простору країн-членів НАТО – розширені Місії НАТО з

¹ Стимування силами присутності – порівняно слабка військова сила, задіяна як перша лінія оборони, залучення якої призведе до втручання основних (або більш потужних) сил

патрулювання повітряного простору (NATO's enhanced Air Policing (eAP), що забезпечуються силами країн-членів на ротаційній основі й здійснюють постійне патрулювання повітряного простору.

Морська складова передбачає інтегровану підготовку та додаткові навчання за участю Постійних військово-морських сил НАТО² в Чорному морі, з метою підвищення оперативної взаємосумісності й розвитку навиків ведення бойових дій, в тому числі спільно з ВМС чорноморських країн-членів НАТО Болгарії, Румунії, Туреччини та країнами-партнерами. У 2018 р. кораблі НАТО провели 120 діб в Чорному морі у порівнянні з 80 в 2017 р.[15; 14]

Стратегія швидкого підкріплення Альянсу (rapid-reinforcement strategy) у випадку застосування сценарію колективної оборони передбачає посилення ББГ бригадою Об'єднаних оперативно-тактичних сил надзвичайно високої готовності (Very High Readiness Joint Task Force (VJTF)), Силами реагування НАТО, додатковими силами високої готовності та, за необхідності, силами наступного розгортання (Follow-On Forces) високої готовності³. Разом з національними силами оборони приймаючих країн бойові угруповання передового базування також стануть важливим елементом оборони цих країн. Вони будуть швидко підсилюватись Силами реагування НАТО чисельністю 40 000 осіб, до складу яких входить бригада Об'єднаних оперативно-тактичних сил надзвичайно високої готовності (ООС НВГ) під проводом Італії в 2018 р., багатонаціональна ООС НВГ під проводом Норвегії й, в разі необхідності, подальшими підкріпленнями [15; 15]. У разі серйозного конфлікту підкріплення, завдяки високому рівню боєготовності, мобільності і витривалості збройних сил країн Альянсу, залишається головним елементом оборонної стратегії НАТО. З оперативної точки зору, важливість передової присутності полягає у забезпеченні вчасної наявності військ Альянсу в потрібний час і в потрібному місці, уникаючи зосередження сил Альянсу лише на одному театрі операцій.

Таким чином, впровадження посиленої передової присутності є чітким проявом солідарності й рішучості НАТО. Бойові групи НАТО є

² Постійні військово-морські сили (Standing Naval Forces (SNF)) НАТО – багатонаціональні стримувальні сили, призначенням яких є забезпечення постійної військово-морської присутності. Складаються з чотирьох груп: двох постійних морських груп НАТО (Standing NATO Maritime Groups (Standing NATO Maritime Groups – SNMG1 та SNMG2)), і двох Постійних груп з протимінною діяльністю (SNMCMG1 та SNMCMG2). Всі чотири групи інтегровані в Сили реагування НАТО (СРН). Вони беруть участь в реалізації програми запланованих навчань, маневрів та візитів в порти, і можуть бути швидко розгорнуті в періоди кризи або напруженості.

³ Сили наступного розгортання високої готовності мають здатність до швидкого розгортання після ООС НВГ під час реагування на кризу та складаються з двох багатонаціональних бригад.

пропорційними оборонними формуваннями, які цілком відповідають рішучості НАТО гарантувати ефективне стримування і забезпечувати колективну оборону. Багатонаціональний характер передової присутності слугує сигналом для попередження потенційного агресора, й допомагає уникнути будь-яких непорозумінь чи двозначностей й чітко вказує на невідворотність застосування статті 5. Така багатонаціональна модель окреслена НАТО моделлю «Західний Берлін» [8], оскільки нагадує підтримку Західного Берліну у 1950-х рр.

Підвищення присутності Альянсу в обох регіонах має на меті продемонструвати довіру до «пост-2014» погляду Альянсу щодо захисту та стримування, який включає баланс звичайних і ядерних сил, а також ініціативи ПРО та контролю над озброєннями. Значний внесок Сполучених Штатів та Канади підкреслює імператив трансатлантичної безпеки щодо посилення східного флангу Альянсу. За словами посадовців у штаб-квартирі НАТО, ЗПП та ЦПП мають на меті повідомити про згуртованість та спроможність Альянсу в умовах зростаючої загрози для населення та території Альянсу [6].

Проте, для належного функціонування та досягнення мети необхідно подолати ряд існуючих проблем, як то компенсація недостатньої конфігурації сил, боєготовність та відповідне оснащення сил, й головне, своєчасне забезпечення належного підкріплення.

Існуюча конфігурація звичайних сил на східних територіях Альянсу залишається недостатньою для захисту від широкомасштабного звичайного російського наступу. Згідно з даними дослідження RAND Corporation щодо здатності НАТО відбити узгоджену російську атаку на країни Балтії, російські сили досягнуть Таллінна або Риги за 60 годин. Як дослідники RAND Corporation заявили членам Комітету з питань безпеки та оборони Парламентської Асамблеї НАТО (ПА НАТО), незважаючи на зусилля, спрямовані на посилення стійкості Альянсу до стримування в регіоні щодо сил та обладнання, НАТО дійсно потребує сил чисельністю близько 35 000, які мають вже перебуватимуть на місці, з набагато кращим оснащенням, зокрема це стосується систем ППО та важких броньованих платформ. На сьогодні ЗПП може задіяти на ротаційній основі лише приблизно 4400 військовослужбовців у будь-який момент часу [2; 6]. Проте, йдеться про чисельність необхідних сил для протистояння масштабному нападу наземними силами. Якщо взяти до уваги, що останнім часом Росія застосовує гібридне проникнення, наявні сили здатні забезпечити захист проти застосування асиметричних тактик.

Отже, вкрай важлива проблема полягає в необхідності забезпечити підкріплення. У випадку непередбаченої ситуації в будь-якому регіоні уздовж східного флангу, особливо в країнах Балтії, Альянс має бути готовий забезпечити підкріплення будь-якої операції, спрямованої на відбиття вторгнення й відновлення стабільності. Це пов'язано ще з двома найважливішими проблемами: по-перше, нездатністю швидко

перемішувати необхідну військову техніку та персонал певною територію до регіону через обтяжливі бюрократичні та логістичні перешкоди; по-друге, відсутність у європейських країн - членів достатньої кількості сил швидкого реагування високої готовності, наявних для розгортання в разі кризи.

З традиційної тактичної точки зору, стримування на основі присутності НАТО значною мірою залежить від підкріплення, яке розгортатиметься від центру до периферії Альянсу за короткий термін. За офіційними оцінками НАТО для розгортання ООС НВГ та СРН необхідно близько 3 діб. Деякі експерти вважають, що не тільки необхідно не менше 7 діб, але й «від 30 до 45 діб від повідомлення до початку руху» ? часова шкала, яка не включає фактичне розгортання [11; 28]. Навіть якщо рішення про розгортання СРН та ООС НВГ буде зроблено вчасно, Росія здатна перемогти просто перешкоджаючи вільному руху до та в межах цільової зони шляхом ефективного використання концепції A2/AD [3]. Росія знаходиться в процесі розробки різноманітних систем A2/AD у регіоні Балтійського моря, Чорного моря, Східного Середземномор'я та Баренцева моря. Коли ці системи досягнуть повної оперативної спроможності вони суттєво обмежать здатність НАТО до підкріплення сухопутним, повітряним та морським транспортом [1].

Планувальники НАТО зосереджені також на проблемі швидкості надання підкріплення через проблеми військової мобільності сил в Європі. Держави Балтії з'єднані з територією НАТО вузькою смугою площею 65 км, так званим Сувальським коридором, що є найуразливішою точкою блокування для Альянсу. Вражаючи інтегровані оборонні системи Росії в цьому районі ставлять під загрозу військове постачання до регіону [14]. Цільова передова присутність є засобом моніторингу еволюції російських можливостей A2/AD в регіоні та навколо нього, зокрема розміщений в Румунії об'єкт ПРО Aegis Ashore. Організація НАТО з науки та технологій (NATO Science and Technology Organization (STO)) в даний час проводить аналіз можливостей російських A2/AD для подолання існуючих вразливостей [1].

Враховуючи географічне розташування, ББГ в Балтійських країнах можуть бути повністю відрізані завдяки російськими можливостями A2/AD. Як зазначив Комітет безпеки та оборони ПА НАТО, єдиною перешкодою російським A2/AD в Балтійському морі є шведський острів Готланд. У вересні 2017 р. Швеція провела найбільші військові навчання «Augora 17». Метою навчань було відпрацювання оборони шведського острова Готланд від нападу з боку Калінінграду та Білорусі. За результатами навчань, після десятиліть відсутності, Швеція прийняла рішення залишити постійний контингент на острові [18].

Наступною проблемою є наявність значних недоліків в інфраструктурі. Незважаючи на те, що частина інфраструктури часів

«холодної війни» існує на сьогоднішній день, вона досягає лише переднього краю кордонів НАТО часів «холодної війни». Оскільки розширення НАТО відбувалось зовсім в іншому кліматі безпеки, увага інфраструктурі нових членів не приділялась [12]. Отже, на теперішній час перед Альянсом гостро постали два основні питання забезпечення військової мобільності: перше стосується самої інфраструктури, друге ? врегулювання правових норм.

НАТО бракує необхідної інфраструктури для транспортування сучасної військової техніки швидко та на великі відстані через критичну нестачу рухомого складу для завантаження та вивантаження вздовж залізничних ліній комунікацій. Крім того, не вистачає матеріалу для військового сполучення. Інфраструктура в певних країнах-членах фізично не здатна витримати вагу сучасних військових транспортних засобів та потребує модернізації. Наприклад, у країнах Балтії ширина колій змінюється на польському кордоні [9].

Альянс також стикається зі значними бюрократичними та ресурсними затримками на кордонах країн-членів щодо вільного трансферу обладнання та сил. Колишній Верховний головнокомандувач ОЗС НАТО в Європі Генерал Б. Ходжес в інтерв'ю Deutsche Welle наголосив про необхідність «військового Шенгену», оскільки під час переміщення танків або інших важких транспортних засобів та озброєнь Європою потрібно зупинитися на кожному національному, іноді регіональному, кордоні та мати справу з унікальним контролем, у багатьох європейських країнах це займає тижні, у Німеччині кожна федеральна земля вимагає власної процедури. Він зауважив, що іронічно мати сили надзвичайно високої готовності, а потім не мати здатності швидко рухатись через бюрократію [13]. Проте, НАТО не бажає використовувати термін «військова шенгенська зона», оскільки вважає, що виключає союзників, які не є частиною Шенгену.

Отже, врегулювання правової бази неофіційної «військово-шенгенської зони» має відбуватись одночасно з модернізацією інфраструктури. Здатність НАТО зміцнювати свої традиційні можливості на східному фланзі залишається важливою проблемою безпеки. В той час як Росія не має жодної з них.

Під час саміту НАТО в Брюсселі в липні 2018 р. було наголошено, що Альянс вживає заходів для подолання цих критичних бар'єрів. Були прийняті широкомасштабні рішення щодо адаптації та зміцнення Командної структури НАТО: посилення Командної структури більш ніж на 1,2 тис. чол. особового складу; створення Об'єднаного командування в Атлантиці (Joint Force Command for the Atlantic) в Норфолку, США, й Командування з логістики (Enabling Command) в Ульмі, Німеччина, що дозволить забезпечити безпеку ліній комунікацій між Північною Америкою та Європою й збільшити можливості із забезпечення підкріплення по всій Атлантиці [7]. Адаптована Командна структура

також зосередиться на таких сферах, як кіберзахист та логістика, зокрема через інтеграцію національних кіберможливостей в операціях НАТО. Буде створено Центр кібероперацій в Бельгії (Cyberspace Operations Centre) для забезпечення ситуаційної обізнаності та координації оперативної діяльності НАТО в кіберпросторі [4].

Проте мобільність військ залежить від здатності дислокації сил та озброєнь швидко, використовуючи відповідні транспортні засоби та інфраструктуру. Зусилля НАТО спрямовані на 1) необхідність гарантувати цілковите виконання національних законів, які спрощують перетин кордонів, надання дипломатичних дозволів щодо наземного, повітряного та морського руху, протягом 5 діб, а також розглянути можливість подальшого скорочення цього терміну з метою швидкого надання підкріплення; 2) визначити основні та альтернативні маршрути постачання, придатні для військового транспорту; 3) використовувати всі можливі навчання для регулярного відпрацювання військової мобільності; 4) створити мережу між НАТО, національними установами, громадськими та військовими, в тому числі єдині національні контактні пункти до кінця 2019 р., для сприяння підтримці і прискоренню зв'язку та і взаємодії щодо перетину кордону [4]. Крім цього, планується забезпечити достатню кількість транспортних засобів, значна частина яких належить приватному сектору; пристосування військових потреб до цивільної інфраструктури. Забезпечення військової мобільності також вимагає загальнодержавного підходу, зокрема інформування на міністерському рівні стосовно військових потреб.

На подолання недоліків боєготовності був ухвалений пакет цільових показників, що є частиною процесу оборонного планування НАТО. Були окреслені сфери, де НАТО прагне поліпшити свої можливості, у тому числі для більш важкого та більш високотехнологічного обладнання та сил, здатних до передислокації в найкоротший термін. Впроваджена Ініціатива щодо посилення готовності НАТО (NATO Readiness Initiative), що має забезпечити більшу кількість високоякісних, боєздатних національних сил високої ступеня готовності. Із загальної кількості збройних сил країни-члени НАТО мають забезпечити до 2020 року на рівні готовності до 30 діб для розгортання та бойового застосування 30 механізованих батальйонів, 30 авіаційних ескадрилей та 30 бойових кораблів [4; § 14].

У 2016 р. деякі експерти надавали рекомендації Україні зробити свій внесок у посилення присутності НАТО шляхом розгортання перевіреної в боях української піхотної роти чи більшого підрозділу для посилення захисту території НАТО в Центральній Європі. Робились висновки, що оскільки Україна прагне членства в НАТО, вона повинна діяти де-факто як союзник й що такий крок підкреслить прихильність до безпеки та цінностей Альянсу [5]. Інші фахівці вважають, що Україна вже опосередковано бере участь, забезпечуючи посилену військову

присутність на українсько-білоруському кордоні [6], що було спричинено порушенням Росією міжнародних норм проведення навчань [16] й зберігається, оскільки після навчань Росія відкликала лише невелику частину військ, розміщених у Білорусі [17].

Однак, саме внесок України в ЗПП через надання підрозділу має сенс з точки зору поліпшення взаємосумісності, причому взаємодоповнюючий. Українські підрозділи отримують цінний досвід, беручи участь у важливій місії НАТО в рамках виконання завдань, участі в навчаннях та зміцненні боєготовності. З іншого боку, Альянс значно вииграє завдяки інтеграції бойової української одиниці, оскільки коли мова йде про протистояння російським тактикам та силам в країнах-членах НАТО немає військової частини, що має бойовий досвід Збройних сил України.

Крім того, якщо гіпотетично розмірковувати, що участь в передовій присутності це крок на зустріч вступу, у разі членства України в НАТО територіально ЗПП прийде переносити з Польщі до України. Таким чином, доцільніше було б Україні опікуватись подоланням всіх тих проблем, що й європейські країни-члени НАТО: модернізувати інфраструктуру, оскільки Україна як і країни Балтії має відмінні за характеристиками від європейських ліній комунікацій, проводити власні та брати участь в НАТОвських навчаннях, відпрацьовуючи військову мобільність, переглянути законодавство щодо процедур перетину кордонів на відповідність тощо. Особливої важливості набуває пряма або опосередкована участь України в морському компоненті ЦПП.

Висновки. Впровадження посиленої передової присутності є чітким проявом 1) трансатлантичного імперативу солідарності Альянсу в умовах російської агресії; 2) рішучості НАТО стримати будь-яку агресію, демонструючи військовий потенціал; 3) запобігти обмеженому вторгненню й застосуванню гібридних тактик, щоб загалом гарантувати ефективне стримування і забезпечувати колективну оборону.

В той же час, для належного функціонування необхідно подолати ряд існуючих проблем, як то: компенсація недостатньої конфігурації сил, відповідна боєготовність та оснащення сил, й головне, своєчасне забезпечення належного підкріплення. Мобілізаційна дилема буде зменшуватись з розвитком передової присутності, оскільки збільшення чисельності сил та покращення логістичного забезпечення має призводити до скорочення часу розгортання. Важливе значення для подолання проблеми боєготовності та оснащення матимуть спільні зусилля з інвестування у процес трансформації НАТО, зокрема вдосконалення потенціалів, з акцентом на створення можливостей поглинання та деградації російських систем А2/AD.

Україні необхідно прямо чи опосередковано брати участь в забезпеченні НАТО передової присутності, а саме: 1) розглянути можливість та доцільність приєднання до певної ББГ українського підрозділу; 2) брати участь в НАТОвських й проводити власні навчання

із відпрацювання військової мобільності; 3) постійно оновлювати і відпрацьовувати плани забезпечення, оснащення та боєготовності сил; 4) розглянути потреби оновлення інфраструктури з точки зору військової мобільності, оскільки Україна як і країни Балтії має відмінні за характеристиками від європейських ліній комунікацій; 5) провести ревізію відповідного законодавства та дипломатичних процедур, що регулюють транскордонне переміщення військ; 6) ретельно розглянути план дій ЄС із забезпечення військової мобільності та визначити напрямки, необхідні для застосування в Україні.

Список використаних джерел

1. Analysis of Anti-Access Area Denial (A2AD) // NATO Science & Technology Organization. – November 2017. – Access mode: <https://www.sto.nato.int/SitePages/newsitem.aspx?ID=3546>.
2. Assessing the Conventional Force Imbalance in Europe. Implication for Counter Russian Local Superiority // RAND Corporation Research Report. – 2018. – Access mode: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2402.html.
3. Baroudos C. Why NATO Should Fear Russia's A2/AD Capabilities (And How to Respond) // The National Interest. – 21 September 2016. – Access mode: <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/why-nato-should-fear-russias-a2-ad-capabilities-how-respond-17776>.
4. Brussels Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council. – Brussels. – 11 July 2018. – Access mode: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm?selectedLocale=e.
5. Brzezinski I. J., Bilynskij M. How Ukraine Can Contribute to NATO Forward Defense // I. J. Brzezinski, M. Bilynskij. – April 2016. – Access mode: <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/how-ukraine-can-contribute-to-nato-s-forward-defense>.
6. Day J. A. Reinforcing NATO's Deterrence in the East // NATO Parliamentary Assembly. Defence and Security Committee. 063 DSC 18 E. – 3 April 2018. – Access mode: <https://www.nato-pa.int/>.
7. Doorstep statement by NATO Secretary General Jens Stoltenberg prior to the meetings of NATO Defence Ministers. – Access mode: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_155263.htm?selectedLocale=en.
8. Emmott, R. NATO launches Black Sea force as latest counter to Russia // Reuters. – 9 October 2017. – Access mode: <https://ca.reuters.com/article/topNews/idCAKBN1CE0MJ-OCATP>.
9. Jacobson, Carsten Presentation on Enhancing NATO's Capability to meet Current and Future Security Threats and the Need for a «Military Schengen Zone», NATO PA, 2018 Joint Committee meetings.
10. Joint Communication to the European Parliament and the Council on the Action Plan on Military Mobility // European Commission. – 28 March

2018. – Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018JC0005&from=EN>.

11. Kuhn U. Preventing Escalation in the Baltic // U. Kuhn // The Carnegie Endowment for International Peace. – 28 March 2018. – Access mode: <https://carnegieendowment.org/2018/03/28/consequences-for-nato-pub-75881>.

12. Novaky N. The Commission's military mobility proposal: a good first step // Wilfred Martens Center. – November 2017. – Access mode: www.martenscentre.eu/blog/commissions-military-mobility-proposal-good-first-step.

13. Schultz. T. NATO in Europe Needs «Military Schengen» to rival Russian mobility // DW. – 12 September 2017. – Access mode: www.dw.com/en/nato-in-europe-needs-military-schengen-to-rival-russian-mobility/a-40470302.

14. Standing strong together: Allied efforts to reinforce NATO's deterrence move forward in Estonia // NATO PA Sub-Committee on Transatlantic Defence and Security Cooperation. – June 2018. – Access mode: <https://www.nato-pa.int/news/standing-strong-together-allied-efforts-reinforce-natos-deterrence-move-forward-estonia>.

15. The Secretary General's Annual Report 2018 // NATO official website. – March 2019. – Access mode: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20190315_sgar2018-en.pdf.

16. Ukraine boosts security on borders ahead of Zapad-2017 military drills // UNIAN. – 7 September 2017. – Access mode: www.unian.info/politics/2120409-ukraine-boosts-security-on-borders-ahead-of-zapad-2017-military-drills-president.html.

17. Williams M., Polityuk P. Russia left troops in Belarus after wargames: Ukraine // Reuters. – 29 September 2017. – Access mode: www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-army/russia-left-troops-in-belarus-after-wargames-ukraine-idUSKCN1C4234.

18. Winnerstig M. The Strategic Ramifications of the Aurora 17 Exercise in Sweden // International Centre of Defence and Security (Estonia). – October 2017. – Access mode: <https://icds.ee/the-strategic-ramifications-of-the-aurora-17-exercise-in-sweden/>.

Павло ЩЕРБАКОВ

*к.е.н., доцент, заступник директора
ДРІДУ НАДУ*

ЗАРУБІЖНІЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОСВІТИ

У глобалізованому світі освіта й наука стали визначальним фактором людського розвитку. Сьогодні вони є безальтернативним засобом національного самоутвердження. Повноцінним учасником глобальної економіки може бути лише та країна, в якій інтелектуальні